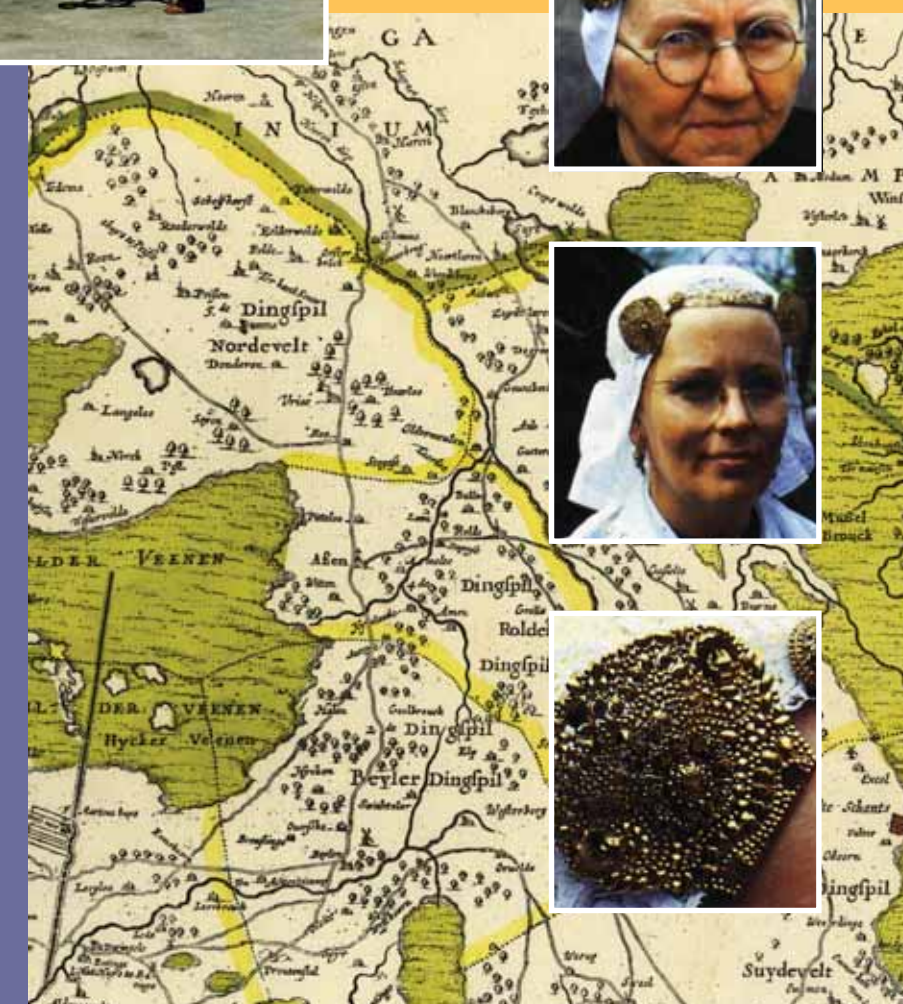
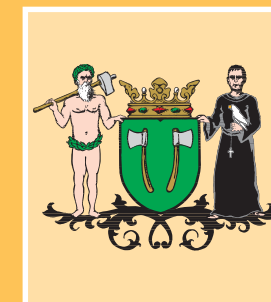

Aoljaorsdag - Sunt Sylvester

Drentse schrijvers en de Kultuurkamer: wat zijn de feiten?

Fataal ongeluk bij Wijster

1928-1931. Beilerood in de lift

De geschiedenis van de familie Klooster in Wijster, deel 2

Hooghalen. Een wandeling in de kom

Aoljaorsdag: winternevels

Roel Reijntjes: De winternevels hangt over de akkers. (Foto: W. Brinkman)

Foto's omslag voorzijde:
Op de grote foto: De post-
koets staat stil bij de
pleisterplaats in Hoog-
halen (p. 30)
Verder: fragment van de kaart
van C. Pijnacker uit 1634 met
daarop de Postweg, de route
van Meppel naar Groningen
via Halen (p. 30). De drie
kleine foto's laten oorijzers
zien: de bovenste op een zwart
mutsje, daaronder op een
kanten muts en geheel onder-
aan een detail van een oorijzer
(zie p. 25).

Inhoud:	
11	Aoljaorsdag: winternevels
1-3	Aoljaorsdag - Sunt Sylvester - Roel Reijntjes (1923-2003)
4-8	Drentse schrijvers en de Kultuurkamer: wat zijn de feiten? - Anne de Vries jr.
9-13	Fataal ongeluk bij Wijster - Henk Vos
14-20	1928-1931. Beileroord in de lift - G.H. Kamphuis
21	Gebruiksvoorwerpen (7) - S.H. Hoek-Beugeling
22	Rectificaties - Bestuursmededelingen
23-28	De geschiedenis van de familie Klooster in Wijster, deel 2 - Ronald Jansen
29-36	Hooghalen. Een wandeling in de kom - deel 1 - Beate Plenter
III	Zoas't west hef... - Kaart van Hooghalen omstreeks 1910 van A.K. Mulder

- Adressen auteurs:
- S.H. Hoek-Beugeling, Min. Kanstraat 13, 7811 GN Emmen.
 - G.H. Kamphuis, Esweg 60, 9411 AJ Beilen.
 - R.W. Jansen, Ericalaan 93, 7906 NC Hoogeveen.
 - B. Plenter, A. van Ostadestraat 6, 7944 XW Meppel.
 - H.J. Vos, Oosteinde 12, 9415 PA Hijken.
 - A. de Vries, Pieter de Hoochlaan 7, 2343 CP Oegstgeest.

Hoofdredacteur
vakant

Eindredacteur
vakant

Redactie-leden
mw. R. Gerding, Lheebroek 29, 7991 PM Dwingeloo, tel. 0593-541844.
J. Hoogeveen-Zuidberg, Westeinde 23, 9415 PG Hijken, tel. 0593-524615.
B. Oosting, Klatering 36, 9411 XH Beilen, tel. 0593-525897.
A. Visscher-Ovinge, De Snikke 13, 9411 ET Beilen, tel. 0593-523098.

Bestuur
Vakant (voorzitter)
W. Brinkman (secretaris)
Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848.
H.J. Vos (penningmeester), Oosteinde 12, 9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.
G. Drenth-Barkhof (ledenadministrateur), Dahliastraat 20, 9411 GP Beilen, tel. 0593-524440.
E. Beuving, Pr. Bernhardstraat 1K, 9411 KH Beilen, tel. 0593-524382.
F. Biemold, De Vonderkampen 136, 9411 RH Beilen, tel. 0593-524772.
H.L.G. Schuur, Nieuwe Es 10, 9418 PS Wijster, tel. 0593-562412.
J. Vrijs, Julianastraat 16, 9411 PL Beilen, tel. 0593-523802.

Lidmaatschap
Het lidmaatschap van de vereniging bedraagt € 16,50. Bankrekeningnummer: 3065.27.774 t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen. Rekeningnummer Postbank: 3090700 t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen.
Opgave lidmaatschap en ledenadministratie: G. Drenth-Barkhof, Dahliastraat 20, 9411 GP Beilen, tel. 0593-524440.
Het opzeggen van een lidmaatschap dient SCHRIFTELIJK te geschieden bij G. Drenth-Barkhof voor 1 november. Voor alle informatie betreffende het tijdschrift: G. Drenth-Barkhof, Dahliastraat 20, 9411 GP Beilen, tel. 0593-524440.

Copyright
Het overnemen van foto's en/of artikelen of delen daarvan is slechts toegestaan na verkregen schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur.

Productie: Uitgeverij Drenthe
ISSN-nummer: 1380-3301

Zoas't west hef ...

Hotelhouder A.K. Mulder maakte in 1910 een kaartje van de situatie in Hooghalen.

Foto's omslag achterzijde
Linksonder: De postkoets op weg naar de pleisterplaats in Hooghalen (zie p. 30).
Rechtsboven: Een los blaadje, misschien uit een middeleeuws handschrift (zie p. 21), uit de Collectie Jans Brands (Foto: S. Hoek-Beugeling).

Verhalen

Roel Reijntjes
(1923-2003)

Aoljaorsdag - Sunt Sylvester¹

Het is een dag nèt as alle aander dagen, maor tóch ongewoon. De winternevels hangt over de akkers. Een paar olderwetse boeren bint nog op het laand an 't knollenplukken. Een enkele streit nog wat mes over 't greslaand. Een grote zwörm kreien strik deel. Net een toggel zwatte diaok' in vergadering tegare.

¹ Dit verhaal van Roel Reijntjes is eerder gepubliceerd in *Maandblad Drenthe*.

Het is een winterdag, de lèste dag van het jaor, aoljaorsdag... en alles sprek van dát, wat veurbije gunk. Zo veul geslachten hebt under het dak van mien aole hoes woond. Zo veul geslachten bint mij veurgaon en zult volgen.

Dit is een foto van de kerkenraad van de gereformeerde kerk aan de Hekstraat, genomen in de tuin van de pastorie met op de achtergrond de molen van Piet Smit aan de Molenstraat. De mannen hebben het 'zwatte pak an'. Deze foto is genomen omstreeks 1918. Op de bovenste rij staan: Koop Beuving, Luuks Sanders, Lammert Vording, Doornbos en Jan Vos. Zittend: Geu Schoemaker, Job Brunsting, dominee Postema, meester La Fleur, Haverkamp en Hein Brink. Uit: W. Bakker, Kent u ze nog... de Beilers, Zaltbommel, 1974.

Ik zit in de vrogge nommerdag in mien grote keuken en de Drentse steertklok tikt de seconden en minuten vot.

Mien hoesholdelieke hulp is drok bezig, in heur blommegies-schoet. Zie bakt. Joskoeken, roggendollies en knieperties, het traditionele Drentse neijaorsgebak.

Het hef een stukkien spek an de iezern taofelvörke en het wrif, nao elk baksel, eempies het iezer der met in. De koeken moet vlot tot 't iezer oetkommen, aans komt er te veul kapòtten.

Het ruk goëd. De vrouw zit met een rood en tevreën gezicht te bakken. Ik maak de ballegies en eet zo nou en dan een stukkende op.

Mannen mucht geern pruyen. Gezellig zitte wij daor en de roeties in oeze glazen hebt een witte feestraand van riem.

Wij praot wat over het jaor dat veurbij gunk en over de tied van vrogger. Tegen de aovend komp een aole tante.

Zie drag een körrffien en daor zit ait van alles in. Hiel olderwets - weck en slachterskost. Man zul denken, dat zie bang is dat ik honger lied. Zie komp elk jaor bij mij het aol'jaor oetzitten.

Zie is klein, dik en rond en giet behaagliek bij de open heerd zitten. Het hef een hekel an kaolde. Zie keurt het baksel van mien hoesholdster... knieperties en joskoeken - en zeg genaodig dat ze goed smaakt.

En zie breit. Kilometers breit zie veur alle neven en nichten met anhang. "Een warme börstrok is een behold veur de pokkel," zo ducht heur.

Zie hef ait aorige verhalen. Heur kralogen glienstert as zie ze vertelt.

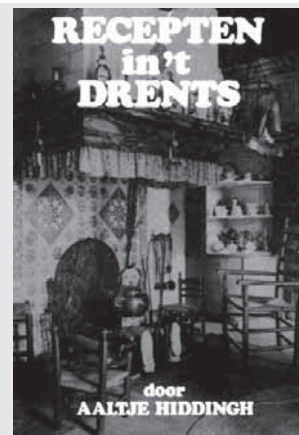
Het wordt rap duuster. Nao de aovenbrukkies en het taofel wassen gaot de kerkklokken. Zie wordt lud veur 't leste maol van 't jaor en zie rœpt oes. Wij gaot op pad en vanoet de boogvensters van het schip van de kerk glaanst de lochten. De wind soest zachies deur de kale ieken.

Wij zingt in de kerk het lied van het ofscheid en van de leste dag. Het kind van mien hoesholdster hebbe wij metneumen. Het wol geern mèt en zit nou verwonderd en erensachtig naost oes in de steile baanken.

Aolerwetse recepten: Knieperties

Benodigdheden:

1 pond meel;
1 pakkie boter;
400 gr. witte basterdsuker;
3 à 4 eier;
1 pakkie vanillesuker;
2 theelepels kaneel of
(wat ok slim lekker is)
gemalen anies.

Aj van slim zuut holdt kuj ok een pond suker gebroeken en in plaos van basterdsuker kuj ok gewone suker gebroeken, dan wordt ze vaak wal wat harder.

Alles in een kom doen, de botter met twee messen in stukkies snien en dan der een bal van kneden. Hiervan weer kleine ballegies dreien en zon ballegie in 't hiete iezer, wal allèn maor de eerste keer invet, as het tenminste een elektrisch iezer is - aj nog een echt aold iezer hebt, dan gebroek ie vanzölf een spekwaoertien um het in te vetten.

Iezer zachies anknien en de knieperties gaar bakken. As ze oet het iezer komt goed plat op de taofel leggen en ze niet eerder in de trom doen veurd dat ze goed kaold bint, aans wordt ze slap.

Het interieur in de keuken van de woning van Roel Reijntjes

En boeten de kerk, op het kèrkhof, slaopt de doden.

Roel Reijntjes. Een leven in Beilen.

In het boek *Roel Reijntjes. Een leven in Beilen* wordt het leven van Roel Reijntjes als kind in Beilen en als dichter/conferencier beschreven. Verder zijn in het boek 28 gedichten opgenomen die over een onderwerp uit de voormalige gemeente Beilen gaan. Tenslotte zijn er achttien verhalen in het boek gepubliceerd die over gebeurtenissen en personen uit het recente verleden van de voormalige gemeente Beilen gaan.

Overige informatie:

Het geïllustreerde boek heeft het formaat van ca. 15,5 x 23,5 cm. De uitvoering is in linnen gebonden met een gelamineerde stofomslag. Aantal pagina's: 118. ISBN: 90-75115-15-6 - Prijs: € 15,-. Te bestellen bij: G. Drenth, Dahliastraat 20, 9411 GP Beilen, tel. 0593-524440.

Benaom het zingen van de met mensen vòlle kerk, dat komp ànbroesen deur de kruusgewelven - het machtige zingen van de gemeenschap, mak indruk op het klein jong.

Wij zingt de aole gezangen. Het lied van 'uren, dagen, maonden, jaoren, vliegen as een schaduw heen'. En van 'geluk' het gres is oes kòtstundig leven, zo as een blomme op 't grote veld verheven, zò wònder bluit, maor o zo zwak en teer. En het koor zingt "Aole jaor, o, laat oes rusten, umzien eer wij wieder gaot."

Domnee sprek over 'de Grote Scheper, daarboven... die zien kudde drif over het veld van de ieuwen'.

En boeten de kerk, op het kèrkhof, slaopt de doden.

Lustert zie mèt, vanaovend, vanoet heur groeve's? Zie zint dicht bij oes, al die aold Beiler, dizze aovend en ok veur heur zingt de wind het lied van de leste dag.

*De leste uren van het jaor
as gladde kòrrels fienig zaand
valt staodig oet de tied zien haand -
de kòrf met 't Nij begun stiet klaar.*

*Naodenkend tikt de klok en breijt
de uren an het groot patroon
van gries-verbleekte Ieuwigheid ...*

*Het starvend jaor giet in 't gelid,
wat véúr oes ligt - wij hebt gien weet.
Tied is een menseliek begrip
waormet wij oeze onmacht meet...*

Goldgeel zint euliekrappen, as wij weer in hoes zint. Het vuur braandt. De branwien met rozienen stiet klaar. De klok tikt driftig wieder en langzem verstriekt de leste uren. Boven mien hoes staot de steerns. In de varte dunderd de carbidbussen het nije jaor in de muut.

Verantwoording foto's

De foto's bij dit artikel komen uit het fotoarchief van de vereniging, tenzij anders is vermeld.

Drentse schrijvers en de Kultuurkamer: wat zijn de feiten?

Anne de Vries (jr.)

In de jaren veertig woonden er drie schrijvers in Hooghalen: opvallend veel voor zo'n klein dorp, ongeveer één schrijver per honderd inwoners!

In 1942 werd een lijst opgesteld van literaire boeken die in Drente¹ spelen: negen van de drieëntwintig titels waren van schrijvers uit Hooghalen. Aan één van die schrijvers is in een vorig nummer al aandacht besteed: Harm Plenter. De andere twee waren Joh. Hidding en mijn vader, Anne de Vries.

Harm Plenter

In zijn *Geschiedenis van de Drentse literatuur* zette Henk Nijkeuter in 2003 vraagtekens bij Plenters houding tijdens de bezetting. Belastende feiten heeft hij niet gevonden, maar: 'De Ereraad voor de Letterkunde legde wel een publicatieverbod op tot 4 mei 1946'.² Hij vertelt niets over het hoe en waarom. Publicatieverbod, dus 'fout', moet hij gedacht hebben: 'geen rook zonder vuur'.

Beate Plenter maakte in 2003 terecht bezwaar tegen deze suggestieve manier van schrijven. Nijkeuter zei ter verdediging: 'Ik snap dat feiten pijn kunnen doen. Maar wetenschap doet nu eenmaal soms pijn'.³

Zoals Cees van Dijk in het januariummer aantoonde, berustte het publicatieverbod op een misverstand. Plenter had een eenakter gepubliceerd, *'As de komedie oflopen is'*, die was opgevoerd door verenigingen die lid waren geworden van de Kultuurkamer, ingesteld door de bezetter. Auteurs die toestemming hadden gegeven

Harm Plenter

Noten

- 1 In navolging van mijn vader schrijf ik 'Drente' zonder de aanstellerige 'h' die in de jaren veertig werd ingevoerd. Taalkundig is dat onzin: de oorspronkelijke naam was 'Thrianta', zonder die 'h'.
- 2 Nijkeuter 2003: 563.
- 3 Interview met Henk Nijkeuter, in: *Dagblad van het Noorden*, 6 september 2003 (geciteerd naar Van Dijk 2008: 10).

- 4 Van Dijk 2008: 11.
- 5 Van Dijk 2008: 14.
- 6 Nijkeuter 2003: 424.
- 7 Brief van Nederlandsche Kultuurkamer, Gewestelijk Bureau voor de Provincies Groningen en Drente, aan Anne de Vries, 9 december 1942.
- 8 Brief van Anne de Vries aan Nederlandsche Kultuurkamer, Gewestelijk Bureau voor de Provincies Groningen en Drente, 16 december 1942.
- 9 De toegezonden formulieren zijn nog in zijn archief te vinden: een dienstenvolp van de Nederlandsche Kultuurkamer, geadresseerd aan 'Den Heer A. de Vries, Hooghalen (Dr.)', poststempel: 's-Gravenhage, 15 april 1942; inhoud: blanco aanmeldingsformulier Nederlandsche Kultuurkamer; blanco formulier ariërverklaring; antwoordenvolp ('Frankeren als brief').
- 10 Anne de Vries 1944.
- 11 Nijkeuter 2003: 526.
- 12 Brieven van Departement van Volksvoorlichting en Kunsten aan Anne de Vries, 15 april 1941; 10 mei 1941; 2 september 1941; 26 september 1941.
- 13 Anne de Vries 1950: 2.
- 14 Aantekening in het handschrift van Anne de Vries op brief van Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, 10 mei 1941; brieven van Anne de Vries aan Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, 9 september 1941; 3 oktober 1941.

voor dergelijke opvoeringen, kregen een publicatieverbod. Maar Plenter ging niet over de opvoeringsrechten: die lagen bij de uitgever.⁴ Begin 1942 wilde de Hooghaler toneelvereniging Advendo het stuk opvoeren, onder regie van de auteur. Maar toen bleek dat de vereniging dan lid moest worden van de Kultuurkamer, werd de voorstelling afgelast.⁵ Duidelijker kan het niet!

Nijkeuters beroep op de 'feiten' werkt nu als een boemerang. Het is pijnlijk om te zien dat een onderzoeker die zich op de feiten beroept, de feiten niet nauwkeurig heeft onderzocht. Helaas is dit niet het enige voorbeeld.

Een lijst van de Kultuurkamer

Eind 1942 ging de Kultuurkamer over tot de instelling van gewestelijke bureaus.⁶ Het bureau voor Groningen en Drente kwam in december met het plan 'een lijst te laten drukken en voor het publiek verkrijgbaar te stellen van letterkundige boeken, geschreven door schrijvers en schrijfsters wier werk betrekking heeft op het gewest Groningen en Drenthe'. Anne de Vries kreeg het verzoek titels op te geven die op de lijst vermeld konden worden.⁷

Een week later stuurde hij een lijstje op.⁸ Waarom niet? De lijst was blijkbaar niet beperkt tot leden van de Kultuurkamer, anders hadden ze hem niet gevraagd. Hij had zich niet aangemeld.⁹ Zijn boeken mochten dus niet herdrukt worden, maar de bestaande voorraad mocht wel verkocht worden. Als ze die op de lijst wilden zetten, had hij daar niets op tegen. Anders werd er alleen reclame gemaakt voor schrijvers die lid waren van de Kultuurkamer. (Hoe hij dáárover dacht, is bekend uit een artikel in het ondergrondse *Trouw*, uit mei 1944: 'u zoudt uw hoofd schudden, als u de heeren op een rijtje zag staan. Want het is gelukkig maar een armelijk zaakje van tweede en zoveelste rangs lieden.')¹⁰

Nijkeuter suggereert: Dat men hem als niet-lid van de Kultuurkamer bij deze onderneming betrok is merkwaardig.

Zolang niet bewezen is dat Anne de Vries officieus - of in het geheim - bij deze instantie geregistreerd stond, moet worden aangenomen dat het Gewestelijk Bureau enigszins de hand lichtte met zijn eigen regels - om maar met de populaire auteur te kunnen pronken.¹¹

Konden schrijvers in het geheim lid worden van de Kultuurkamer? Dat wordt door Nijkeuter niet onderbouwd. In het geval van Anne de Vries is het wel een heel merkwaardige gedachte. Het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten had al sinds april 1941 geprobeerd Anne de Vries voor zijn plannen te winnen: zo'n bekende naam konden ze goed gebruiken!¹² De eerste brief werd door Anne de Vries niet beantwoord¹³, daarna reageerde hij steeds afwijzend.¹⁴ Ze probeerden hem te paaien met een uitnodiging voor een literaire bijeenkomst in Duitsland, een 'Dichtertreffen' in Weimar;

en toen hij zei daar tijdens de oorlog niets voor te voelen, zinspeelden ze op een mogelijke Arbeitseinsatz in Duitsland als hij niet zou meewerken. Maar hij bleef bij zijn weigering.¹⁵

Een deel van deze voorbeelden wordt ook door Nijkeuter aangehaald.¹⁶ Toch oppert hij nu dat Anne de Vries misschien wel in het geheim lid was geworden van de Kultuurkamer. Is dat logisch? Het departement wilde Anne de Vries binnenhalen vanwege zijn naamsbekendheid, ze hadden dus niets aan een geheim lidmaatschap. En waarom zou Anne de Vries zo vaak nee zeggen en dan in het geheim lid worden? Wat had hij daarbij te winnen? Dat hij mocht blijven publiceren? Hij heeft na de fatale datum - 1 mei 1942 - niets meer gepubliceerd! Sterker nog: al in de zomer van 1941 schreef hij aan uitgeverij Callenbach: 'Ik begin waarschijnlijk over enkele weken aan een roman, die kan uitkomen zodra het vrede is, maar dan ook z.s.m.'¹⁷ En toen Callenbach hem in 1942 vroeg nog eens de jaarlijkse bundel kerstverhalen te redigeren, antwoordde hij met een verwijzing naar de titel van zijn laatste kerstverhaal, 'Vrede op aarde' (1941)¹⁸:

Zullen we eerst maar niet eens afwachten, tot het werkelijk vrede op aarde is? [...] Mocht u wel een kans zien, ik neem het u in het geheel niet kwalijk, als u zelf de redactie neemt van zo'n bundel. Maar slaat u mij dan als medewerker over?¹⁹

Ook voor de veronderstelling dat de lijst van het gewestelijk bureau beperkt was tot leden van de Kultuurkamer, noemt Nijkeuter geen bron. Is dat óók een slag in de lucht? Er waren wel meer schrijvers benaderd die geen lid waren, zoals Joh. Hidding, ook uit Hooghalen. Bij hem komt Nijkeuter met een andere verklaring: 'De Kultuurkamer heeft uiteraard geprobeerd Hidding binnen haar gelederen te krijgen. In december 1942 benaderde men hem dan

In het boek Licht der wereld (1941) werd het kerstverhaal 'Vrede op aarde' gepubliceerd.

15 Anne de Vries 1950: 2-3; brief van Dep. van Volksvoorlichting en Kunsten aan Anne de Vries, 2 september 1941; brief van Anne de Vries aan Dep. van Volksvoorlichting en Kunsten, 9 september 1941.

16 Nijkeuter 2003: 525-526.

17 Brief aan Uitgeverij G.F. Callenbach, 2 juli 1941.

18 Anne de Vries 1941.

19 Brief aan Uitgeverij G.F. Callenbach, 21 juni 1942.

Boven: Anne de Vries

Links: Woning van Anne de Vries in Hooghalen

*Linksboven: Johan Hidding
Rechtsboven: Woning van Johan
Hidding in Hooghalen (Midden-
dorp).*

- 20 Nijkeuter 2003: 532.
- 21 Archief Nederlandsche Kultuurkamer, Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie.
- 22 H. Bos, H.T. Buiskool, Ben van Eysselsteijn, J.H. Holm, Roelof Houwink Hz. en J.J. Uilenberg (de tweede staat op de lijst als 'W.F. Buiskool', maar het aanbevolen boek, Op naoberveziet, is van H.T. Buiskool). Dat zij lid waren van de Kultuurkamer, baseer ik op Nijkeuter 2003: 431 (Houwink), 457 e.v. (Uilenberg), 479 e.v. (Holm), 486-487 (Bos), 487 e.v. (Buiskool) en 505 e.v. (Van Eysselsteijn).
- 23 Harm Tiesing (over hem: Nijkeuter 2003: 262).
- 24 Dit betreft: H. van Dijk, Joh. Hidding, L. Jonker, E. Karst Jr., J. Naarding, H. Plenter, H. Tuun, Anne de Vries en J. Waterink.

ook, net als Anne de Vries, met het verzoek een opgave te zenden van zijn publicaties.²⁰

Nijkeuter legt niet uit waarom hij in vergelijkbare gevallen tot verschillende interpretaties komt. Hij vertelt ook niet hoe de lijst samengesteld was. Merkwaardig: die lijst is niet alleen literair-historisch van belang, hij had er ook zijn veronderstellingen aan kunnen toetsen. Vanwege dat laatste punt wil ik er toch even naar kijken. Of de lijst ooit gedrukt is, weet ik niet. In het archief van het gewestelijk bureau is wel een getypte lijst te vinden, met daarop vijf titels van Anne de Vries, drie van Joh. Hidding en één van Harm Plenter: zijn éénakter (op de lijst vermeld onder het kopje 'Novellen en verhalen').²¹ De complete lijst is opgenomen in bijlage 1, blz. 8.

Voor Drente staan zestien auteurs op de lijst, met drieëntwintig titels. Slechts zes auteurs waren lid van de Kultuurkamer.²² Eén auteur was in 1936 overleden²³, de overige negen, samen goed voor zestien van de drieëntwintig titels op de lijst, waren geen lid van de Kultuurkamer.²⁴ De lijst was dus niet beperkt tot leden van de Kultuurkamer. Dan had het gewestelijk bureau maar een héél klein lijstje kunnen maken, niet meer dan zeven titels.

Nijkeuters veronderstellingen zijn dus in strijd met de feiten. En er was geen enkele reden om veronderstellingen te doen: het was een kleine moeite geweest om uit te zoeken hoe het precies zat. Het is een goed gebruik eerst de feiten in kaart te brengen en dan pas conclusies te trekken. Dat heet wetenschap. En het doet geen pijn.

Verantwoording foto's

De foto's bij dit artikel komen uit het fotoarchief van de vereniging, tenzij anders is vermeld.

Bijlage 1

Hieronder de lijst van 'letterkundige boeken' die betrekking hebben op Drente, samengesteld door het Gewestelijk Bureau voor Groningen en Drenthe van de Nederlandsche Kultuurkamer. (Ik heb de talloze spelfouten in de titels stilzwijgend verbeterd.)

Romans

Ben van Eysselstein - Dorre grond
Joh. Hidding - De race
J.H. Holm - Te ver gegrepen
L. Jonker - Harm, boer'nlevèn an de Riest
L. Jonker - Harm, de boer van 't Hoogelaand
Anne de Vries - Bartje
Anne de Vries - Bartje zoekt het geluk
Anne de Vries - Hilde

Novellen en verhalen

H. Bos en J. Naarding - Wat west hef
W. F. Buiskool - Op naobervesiet
H. van Dijk - Luuks Hilbers jongens
Joh. Hidding - Het nieuwe vuur
Joh. Hidding - De grenssteen
R. Houwink Hzn. - Uut oes Drèènse laand
E. Karst Jr. - Bôoleven
H. Plenter - As de komedie oflopen is
Harm Tiesing - Marthao Ledeng, de bloem van 't daarp
H. Tuun - De ienege uutweg
H. Tuun - De verkoping
J.J. Uilenberg - De olde jager
Anne de Vries - Verhalen uit het land van Bartje
Anne de Vries - En nergens op de wereld...
Dr. J. Waterink e.a. - Bij ons in 't land der Saksers

Op naobervesiet

EEN BUNDEL
SCHETSEN EN VERTELLINGEN OVER
GEBRUIKEN EN GEWOONTEN IN

Het Oude Drenthe

DOOR

H. T. Buiskool

VAN GORCUM & COMP. . UITGEVERS . ASSEN

Bronnen

Cees van Dijk, 'Barbertje moet hangen; Harm Plenter en de Ereraad voor de Letterkunde'. In: *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jaargang 20, nummer 1 (januari 2008), blz. 5-14.
Henk Nijkeuter, *Geschiedenis van de Drentse literatuur, 1816-1956*. Assen: Van Gorcum, 2003.
(Ook verschenen als proefschrift: *De 'pen gewijd aan Drenthe's dierbren grond'*, Rijksuniversiteit Groningen, 2001.)
Anne de Vries, 'Vrede op aarde'. In: *Licht der wereld. Kerstvertelboek*. Samengesteld onder redactie van Anne de Vries. Nijkerk: G. F. Callenbach, [1941], blz. 7-20.
[Anne de Vries], 'Het boek in dezen tijd'. In: *Trouw*, jaargang 2, nr. 5 (midden mei 1944), blz. [2].
-, 'Anne de Vries in de oorlogsjaren'. [Typoscript van Anne de Vries uit 1950, aanwezig in zijn archief in het Letterkundig Museum.]
(Tenzij anders is vermeld, zijn alle geciteerde brieven en verklaringen te vinden in het archief van Anne de Vries in het Letterkundig Museum.)

Henk Vos

Fataal ongeluk bij Wijster

Persoonlijke gegevens

Hendrik Kemper

Hendrik Kemper reed in zijn eigen kiepvrachtauto, die hij handmatig moest bedienen, met zijn knecht Gerrit Lunenburg.

Kemper was op 14 februari 1915 in de gemeente Zweeloo geboren en gehuwd met Jeltje Hooiveld, afkomstig uit Coehoorn, een gehucht gelegen in het Orvelterveld. Samen hadden zij één zoon: Jacob Roelof Kemper. Deze zoon overleed te Westerbork op 22-09-1945, zeven jaar oud. Hendrik Kemper was een pleegzoon van G. Talens uit Schoonoord. Jeltje is op 8 mei 1995 op 79 jarige leeftijd overleden. Zij leefde in de veronderstelling dat het ongeval te wijten was aan een sneeuwbuï of mist.

Hendrik Kemper was een zoon van Jakob Kemper, van beroep koopman en Geertje Meijer.

Jeltje Hooiveld hertrouwde op 14 maart 1940 met Maris Marissen.

Gerrit Lunenburg

Gerrit Lunenburg was in 1917 in Oosterhesselen geboren. Zijn ouders waren Albert Lunenburg (arbeider) en Aaltien Kreeft. Hij was ongehuwd.

In de jaren dertig van de vorige eeuw waren er nog veel spoorwegovergangen onbewaakt. Op 17 maart 1939 vond het zoveelste ongeluk plaats. Ditmaal op de onbewaakte spoorwegovergang van de weg van Spier naar Wijster.

In de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* verscheen op 18 maart 1939 op de eerste pagina een uitvoerig artikel over het ongeluk. De kop van de bijdrage luidde 'Vrachtauto te Wijster door trein gegrepen' met als ondertitels 'Twee doden te betreuren' en 'Verschrikkelijke toonelen op onbewaakten overweg'. Omstreeks 17.30 uur werd op de onbewaakte spoorwegovergang in de weg van Wijster naar Spier een vrachtwagen die bij boeren in aanbouw op Westerhaar zand had gelost, gegrepen door de trein die van Hoogeveen op weg was naar Groningen. De vrachtwagen werd geheel vernield en de beide personen die in de cabine zaten waren op slag dood. De slachtoffers waren de 24-jarige H. Kemper uit Gees, gehuwd en vader van één kind en de ongehuwde G. Lunenburg (22 jaar) uit Geeserveld.

Ooggetuige

K. Boers uit Wijster vertelde ons over het ongeluk. De vrachtauto die in het voorjaar van 1939 werd gebruikt voor het vervoer van arbeiders uit de stad Groningen naar Wijster kwam in botsing met een trein uit Groningen.

Boers: "Deze arbeiders werden ingezet bij de ontginning van heidevelden ten oosten van de spoorlijn. Dit gebeurde in opdracht van de Haagse Vuil- en Afvoermaatschappij (de 'VAM'). 's Morgens

werden de arbeiders gebracht, waarna de trein doorreed naar Hoogeveen. Tegen de avond keerde de trein terug naar Wijster om de arbeiders op te halen.

De vrachtwagen is door deze trein, die uit Hoogeveen kwam, gegrepen. De bestuurders van de vrachtwagen kwamen uit dezelfde richting als de trein, uit het zuiden, en reden over een zandweg die parallel aan het spoor liep. Zij hadden materiaal gebracht naar boerderijen in aanbouw op de Westerhaar.

Op de spoorwegovergang werd de vrachtwagen gegrepen en zo'n honderd meter meegesleept tot de overstap in de rails bij het station. Na het ongeluk hebben de arbeiders de resten van de vrachtwagen die nog om de locomotief gewrongen zat, losgehaald en weggesleept. Daarna is de trein met de arbeiders naar Groningen vertrokken."

De overweg

Zoals Boers al vertelde, hadden de vrachtrijders in hun 'vierwielige open vrachtauto' een lading scherp zand weggebracht. Even tevoren hadden zij dezelfde overweg gepasseerd. Op de terugweg reden zij over de zandweg die parallel aan de spoorlijn liep en op ongeveer 40 meter voor de overweg op de straatweg uitkomt. De trein haalde hen dus in. Op het punt waar de zandweg de straatweg bereikt, is achter het stationnetje langs, de spoorweg in de richting Hoogeveen zichtbaar. De chauffeur van een auto heeft dan echter al zijn aandacht nodig bij zijn stuur en bij het verkeer op de weg

Bij x de plaats op de overweg, waar de vrachtwagen door de trein werd gegrepen.

Hendrik Kemper (1915-1939)

Boven: De situatie van de overweg bij Wijster. De pijl geeft de route van de vrachtwagen aan. De chauffeur van de vrachtwagen kon de trein, die van rechts kwam, niet eerder zien dan vlak voor de spoorwegoverweg.

Onder: Huisarts A. Gorter uit Beilen, gedurende 1939 door de gemeente Beilen aangewezen als gemeentelijk geneeskundige, was belast met het verrichten van de doodschouw. Hij stelde het overlijden van de beide mannen vast..

Bepaald te Oosterbeilen 24-3-39

A Afgegeven ingevolge artikel 4, 4e lid, der wet van 10 April 1869 (stbl. no. 65), zooals deze laatstelijk is gewijzigd.

NUMMER DER AKTE: 22

DOODSCHOUW.

De ondergeteekende, door burgemeester en wethouders der gemeente Beilen aangewezen tot geneeskundige, gedurende het jaar 1939, belast met het verrichten van de doodschouw, verklaart zich op heden door persoonlijke schouwing overtuigd te hebben van het overlijden van Hendri. Kempen volgens opgaaf op 17-3 1939 overleden in die gemeente, in den ouderdom van 24 jaar. Naar zijn overtuiging is de oorzaak van den dood geweest: spaanse ongevulde geleerde buik

Afgegeven op 17-3 1939

N.B. Indien er vermoeden bestaat van geweldadigen dood, dit te vermelden.

Handtekening: [Signature]
Adres: 60

Bepaald te Oosterbeilen 24/3/39

A Afgegeven ingevolge artikel 4, 4e lid, der wet van 10 April 1869 (stbl. no. 65), zooals deze laatstelijk is gewijzigd.

NUMMER DER AKTE: 23

DOODSCHOUW.

De ondergeteekende, door burgemeester en wethouders der gemeente Beilen aangewezen tot geneeskundige, gedurende het jaar 1939, belast met het verrichten van de doodschouw, verklaart zich op heden door persoonlijke schouwing overtuigd te hebben van het overlijden van Gerrit Lundenberg volgens opgaaf op 17-3 1939 overleden in die gemeente, in den ouderdom van 22 j. Naar zijn overtuiging is de oorzaak van den dood geweest: spaanse ongevulde reukzakking

Afgegeven op 17-3 1939

N.B. Indien er vermoeden bestaat van geweldadigen dood, dit te vermelden.

Handtekening: [Signature]
Adres: [Signature]

Spier-Wijster welke hij moet opdraaien. Zodra de auto de bocht heeft gemaakt in de richting naar Wijster, belemmert eerst een wachtpost, waar in 1939 de familie Van der Laan woonde, en daarna het voormalig stationnetje het uitzicht. Pas als de auto de spoorbaan heeft bereikt, is deze te overzien.

De botsing

De personentrein met de arbeiders noch de vrachtwagen hadden voor de botsing veel snelheid. Niettemin was de klap enorm, aldus ooggetuigen, en waren de gevolgen enorm. De correspondent van de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* zag dat de vrachtwagen in stukken was gereten. Stukken van de wagen en versplinterde planken lagen over een afstand van honderd meter aan weerszijden van de spoorbaan verspreid.

De chauffeur in een deel van de cabine vond men op het rechterperron van het stationnetje; een as met twee wielen lag enkele meters verder aan de linkerkant. Op 60 meter van de overweg trof men tussen de spoorrails het lijk van de tweede slachtoffer aan. De overige resten van de vrachtauto waren nog 150 meter door de trein meegesleurd.

Autoriteiten

Van de plaatselijke en regionale autoriteiten was als eerste rijksveldwachter J. Warringa uit Wijster aanwezig. Even later was ook zijn collega Hendrik Biemold en burgemeester mr. dr. H.J. Wytema aanwezig. Hij nam de leiding van de rijksveldwachter over. Later kwamen ook de majoor der Rijksveldwacht uit Beilen en de motorbrigade van de marechaussee uit Dwingeloo hier aan. Ook waren vertegenwoordigers van 'Het Parket', de justitie, uit Assen aanwezig.

Linksboven: Hoe grondig de cabine van de vrachtwagen was vernield, tonen deze overblijfselen duidelijk aan.

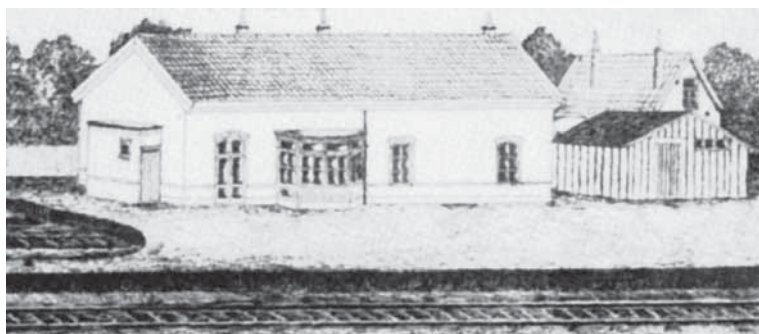
Rechtsboven: Ongeveer vijftig meter van de overweg verwijderd lag het achterstel van de vrachtwagen langs de spoorbaan.

Rouwadvertentie uit de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 20 maart 1939.

Het station te Wijster naar een tekening van H.L.G. Schuur

Heden overleed door een noodlottig ongeval onze geliefde Man en Vader
HENDRIK KEMPER
 in den ouderdom van ruim 24 jaar. Echtgenoot van J. HOOIVELD.
 Ps. 103: 8.
 Koehoorn, 17 Maart 1939.
 Wed. J. KEMPER—
 HOOIVELD
 JACOB ROELOF
 Zij, die den overledene de laatste eer wenschen te bewijzen worden Dinsdag 21 Maart om half twaalf bij R. Hooiveld verwacht.

Heden overleed door een noodlottig ongeval, onze geliefde Zoon, Zwager en Oom,
HENDRIK KEMPER,
 in den ouderdom van ruim 24 jaar.
 Koehoorn, 17 Maart 1939.
 R. HOOIVELD
 J. HOOIVELD—
 DE OROOT,
 R. HELING
 G. HELING—
 HOOIVELD.
 GRIETJE
 HENDRIKA.

Heden overleed door een noodlottig ongeval, onze geliefde Pleegzoon,
HENDRIK KEMPER,
 in den ouderdom van ruim 24 jaar.
 Schounoord, 17 Maart 1939.
 G. TALENS.
 M. TALENS—MEIJER.

Rouwadvertenties uit de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 20 maart 1939.

Ooggetuigen

De correspondent van de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* zag, hoe de mensen uit Wijster, 'die bij het vernemen van het vreselijke ongeluk hun werk hadden verlaten' samenschoolden bij de spoorwegovergang: 'Zij spraken niet veel, verslagenheid en deernis met de beide mannen, wier namen zij niet kenden, vervulden hen. Eenmaal moest het er hier wel van komen, oordeelde men.'

Eén van de jonge mannen die hier stonden, was Klaas van der Tuuk. Hij was die middag met enkele kameraden aan het spelen aan de Stationsstraat, nu Kampsweg. Klaas hoorde op een gegeven moment een harde klap. Het bleek dat een vrachtwagen door een trein was gegrepen. Deze vrachtauto had zand gebracht naar de in aanbouw zijnde boerderij van de familie Deddens aan de Westerhaar, nu Westerhaar 16. Volgens Van der Tuuk was de chauffeur, Hendrik Kemper, uit de auto geslingerd en was met zijn hoofd tegen een betonnen paal terechtgekomen. Het verbrijzelde lichaam van de bijrijder, Gerrit Lunenburg, lag tussen de rails.

Verantwoording

Voor het samenstellen van deze bijdrage heeft de auteur informatie ontvangen van:

K. van der Tuuk uit Wijster;

K. Boers uit Wijster;

Mevr. G. Ziengs uit Beilen;

A.J. Snoeijsing-Marissen uit Westerbork en

J.A. Twikkeler-Marissen uit Pesse.

Verder is informatie gevonden in:

Het Noorden in Woord en Beeld, 15e jaargang, no. 2, 24 maart 1939 (uit dit blad zijn ook de foto's van het ongeluk afkomstig); dit blad komt uit de Collectie Roelof Boelens, Emmen.

Provinciale Drentsche en Asser Courant, 18 maart 1939;

Gemeentearchief Beilen: overlijdensaktes en verslagen lijkschouwingen.

De genealogische gegevens zijn uit DrenLias.

1928-1931 Beileroord in de lift

G.H. Kamphuis

In een aantal eerdere bijdragen vertelde ik het een en ander over de start van Beileroord en de gezinsverpleging.

De beginjaren waren nogal moeizaam. De komst van dokter Westerterp, de eerste geneesheer-directeur, bracht daarin verandering.¹ Ook de realisering van het hoofdgebouw, het centrale koloniehuis, kwam aan bod.² Hieronder volgt het verhaal over de jaren 1928-1931.

Gunstige jaren

Het feit lag er: Na de komst van dr. Westerterp als geneesheer-directeur zat er groei in Beileroord. Met veel voldoening consta-

Noten

- 1 Zie *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jaargang 18, nummers 2, 3 en 4; jaargang 19, nummer 1.
- 2 Id. jaargang 20, nummer 2.

Hoofdingang van Beileroord

Op bladzijde 14 staat een foto van de patiënten in de vrouwenvleugel. Hieronder poseren de mannen van de 'mannenvleugel'.

teerde men in 1928, dat het een voorspoedig jaar voor de nog jonge inrichting was geweest, een jaar dat goede beloften inhield voor de toekomstige ontwikkeling. Ook de financiële resultaten stemden tot vertrouwen.

Daarbij bleef het aantal patiënten stijgen, vooral doordat het fonkelnieuwe hoofdgebouw de opname van mannen mogelijk maakte. Eind 1927 werden in Beileroord in totaal 177 mensen verpleegd; in 1929 steeg dit aantal tot 219. Uiteraard verbleef het grootste deel daarvan bij gezinnen in het dorp: 139 in 1927 en 171 in 1929. Er meldden zich meer gezinnen aan dan er patiënten geplaatst konden worden. Een vergoeding van f. 1,25 per patiënt per dag was kennelijk aantrekkelijk genoeg om een verpleegde in de gezinskring op te nemen. Ongeacht al deze pluspunten werd men langzamerhand meer geconfronteerd met een paar praktische problemen.

Lastige regelgeving

Toen het hoofdgebouw voltooid was, mochten daar alleen patiënten met een rechterlijke machtiging worden opgenomen. Immers, dit gebouw had slechts twee gesloten afdelingen, een mannen- en een vrouwenvleugel, bedoeld voor patiënten die, zoals het heette, gevaar opleverden voor zichzelf of anderen. Gedwongen opnames dus van mensen die bij 'ontvluchting' weer teruggehaald konden worden.

Maar hoe ging 't nu als deze patiënten vanuit het hoofdgebouw in een gezin werden geplaatst? Verviel dan hun rechterlijke machtiging? Nee, dat was niet het geval. Ondanks de betrekkelijke bewegingsvrijheid en openheid die de gezinsverpleging bood, bleef de opname onvrijwillig en behield de patiënt de machtiging. Won-

derlijk genoeg viel het gezin dan als het ware onder de gesloten afdeling.

Met patiënten die zich vrijwillig lieten opnemen, was ook iets merkwaardigs aan de hand. Volgens de wetgeving mochten zij niet worden opgenomen in een gesloten afdeling van het hoofdgebouw. Voor hen was voorlopig maar één oplossing: zonder voorafgaande observatie, onderzoek en voorbereiding werden zij rechtstreeks in een gezin geplaatst. Bij overplaatsing vanuit een andere inrichting of kliniek hoefde dat niet altijd een bezwaar te zijn, omdat het ziekte- en gedragsbeeld reeds bekend waren. Maar bij mensen van buitenaf,

Arbeidstherapie.

Boven: de naaikamer in 1930.

Op bladzijde 17 bovenaan is de linnenkamer te zien. Rechts staat de kachel, waar de strijkbouten op werden verwarmd.

Regelgeving

Het zal je maar gebeuren: je wordt krankzinnig verklaard, je krijgt een rechterlijke machtiging en je wordt gedwongen tot opname. Maar het wordt vervolgens nog erger als je daarbij ook nog eens het etiket 'armlastig' krijgt opgeplakt. Dat kwam vaak voor omstreeks 1930. Zo telde Beileroord eind december van dat jaar 261 patiënten, van wie 204 armlastig waren, ofwel bijna tachtig procent.

Een beetje uitleg: er waren slechts weinig mensen die zelf hun verpleging in een psychiatrische instelling konden betalen (wie zou dat trouwens in onze tijd wel kunnen?) De verpleegkosten van ongeveer f. 650,— per jaar betekenden toentertijd een geweldig bedrag. Meestal werd de opname dus door een overheidsinstantie betaald, soms door het Rijk, het vaakst door de gemeente van herkomst van de patiënt. In een dergelijk geval werd de patiënt 'armlastig' genoemd. Daarbij ging een vervelende adder schuil onder het gras, want volgens de toenmalige Armenwet waren de gemeenten alleen betalingsplichtig voor patiënten die (gedwongen) met een rechterlijke machtiging werden opgenomen.

Armlastig en krankzinnig. Dit dubbele stempel werd natuurlijk als een schande ervaren, ook door de omgeving van de patiënt. Het kwam dan ook maar al te vaak voor, dat ouders of andere familieleden jarenlang krom lagen om de verpleeggelden op te brengen om zo hun (zelf)trots te kunnen bewaren.

Gelukkig werd later de Armenwet op dit punt gewijzigd, maar ook toen nog moesten bijvoorbeeld de ouders in veel gevallen bijdragen in de verpleegkosten. Oudere lezers van dit tijdschrift zullen zich mogelijk schrijnende gevallen hiervan kunnen herinneren.

De arbeidstherapie werd in Nederland geïntroduceerd door prof. dr. W.M. van der Scheer, hoogleraar psychiatrie en neurologie in Groningen. Hij bezocht Beileroord vaak voor het geven van adviezen en was een graag geziene gast. Hij werd de naamgever van de voetbalvereniging 'Willem'.

vanuit de vrije maatschappij, over wie zulke gegevens ontbraken, stuitte zoiets natuurlijk op bezwaren. Mislukte hun gezinsplaatsing, tijdelijk of blijvend, dan konden ze niet op het centrale hoofdgebouw worden opgevangen. En dat betekende dus weer overplaatsing naar een inrichting elders, waar men, anders dan Beileroord, wel over een open afdeling beschikte. Regels waren regels, zo moest het en niet anders!

Bij dit vorige speelde nog iets anders mee. Bij de opzet van Beileroord had men namelijk verwacht dat overwegend patiënten uit andere inrichtingen aangemeld zouden worden, zodat Beileroord in dit opzicht als 'inrichting achter de inrichtingen' zou fungeren. Deze verwachting bleek niet uit te komen, hoogstwaarschijnlijk omdat men elders er heimelijk niet voor voelde juist de 'rustige, beter aangepaste patiënten' richting Beilen te sturen. De praktijk wees uit, dat relatief veel opnames rechtstreeks vanuit de maatschappij werden aangemeld. Ook voor hen moest opname op een open afdeling mogelijk zijn.

Sanatorium Rustoord

In de loop van 1929 besloot het Beileroordbestuur tot de bouw van een kleine zogenaamde 'aangewezen inrichting', dus een open afdeling voor patiënten zonder rechterlijke machtiging. Het bestuur schreef: 'Het ontbreken van een zoodanige inrichting doet zich steeds meer als een gemis gevoelen, doordat daarentengevolge slechts op een beperkte schaal kan worden voldaan aan het stijgend aantal aanvragen om gezinsverpleging voor deze patiënten'.

Er werd ook een humaan argument gehanteerd. Het verdiende aanbeveling om '... de patiënt zolang mogelijk te behoeden voor het

stempel van sociale minderwaardigheid, hem opgelegd door de krankzinnigverklaring door de rechter'. Liever dus een vrijwillige opname, als dat mogelijk was.

En zo ontstond het Sanatorium Rustoord naast Huize Beileroord. Er werd een stuk grond aangekocht aan de zuidzijde van de Altingerweg, toen een openbare weg die zich via een kleine overweg aan de andere kant van het spoor voortzette. Architect Boelens, die een paar jaar eerder het hoofdgebouw had ontworpen, kreeg ook nu weer de opdracht een bouwplan gereed te maken, uiteraard wat stijl betreft

Rustoord (Het Noorden in Woord en Beeld, 16 augustus 1932; Collectie Roelof Boelens, Emmen).

Dokterswoning

Het wonen in een dokterswoning op het terrein van Beileroord was voor de medicus niet louter een voorrecht. Hij bleef in feite voortdurend bij zijn werkterrein betrokken en kon bij nacht en ontij gemakkelijk uit zijn bed worden geroepen. Privéleven en werk lagen dan ook pal naast elkaar.

Aan het begin van de zestiger jaren werden nog twee dokterswoningen aan de Sportlaan gebouwd, de nummers 3 en 5. Deze lagen dus buiten het Beileroordterrein. Ook als de dokter buiten Beileroord woonde, bleef de verplichting bestaan in of vlakbij het dorp Beilen te wonen. Ongeveer twintig jaar later liet men ook die verplichting voor de medische staf vervallen. De tijden zijn veranderd!

Omstreeks 1930 werd een tweede geneesheer in de persoon van dokter Hirschfeld benoemd. Voor hem werd een dokterswoning op het inrichtingsterrein gezet. Dit huis bestaat nog steeds op het adres Altingerweg 6.

Rustoord

Aan het begin van de zestiger jaren werden nog twee dokterswoningen aan de Sportlaan gebouwd, de nummers 3 en 5 (Foto's: G.J. Dijkstra).

passend bij het hoofdgebouw. Bij de inschrijving bleek dat het nieuwe 'sanatorium' gerealiseerd kon worden voor een totaalbedrag van iets meer dan f. 53.000,--. De bouw vorderde vrij vlot op de plaats van de huidige afdeling voor bejaarde psychiatrische verpleegden Lotting. Op 12 mei 1930 kon Rustoord in gebruik worden genomen. Het nieuwe gebouw bood plaats aan 34 patiënten en werd door het bestuur in statige bewoordingen aangekondigd als een belangrijke completering van het geheel van Beileroord.

In diezelfde tijd werd het noodzakelijk een tweede geneesheer aan te trekken in de persoon van dokter Hirschfeld. Voor hem werd een dokterswoning op het inrichtingsterrein gezet. Dit huis bestaat nog steeds op het adres Altingerweg 6. Geneesheer-directeur dr. Westerterp was intussen in de voormalige villa WAM gaan wonen. Al met al begon Beileroord op een 'echte' inrichting te lijken.

Een handvol personeel

Een geneesheer-directeur en één dokter. Echter, hoe zag de rest van het personeelsbestand er uit? We vermelden als voorbeeld de gegevens voor het jaar 1930, toen Rustoord net in gebruik was genomen:

Naast de adjunct-directrice zuster Prins waren er twee personeelsleden op de administratie, drie gediplomeerde verpleegsters en zestien leerlingen, drie vrouwelijke personeelsleden voor de naai- en linnenkamer en de huishouding, vijf dienstmeisjes, drie werklieden voor tuin- en landbouw en het stoken. De doktoren en de adjunct-directrice niet meegerekend waren er tezamen 32 personeelsleden. Let wel: 32 personeelsleden op een totale bevolking van in dat jaar 261 patiënten, van wie 67 in huis en 194 in de gezinsverpleging. Wat zou een hedendaagse zorgverzekeraar van deze verhouding vinden? Zou hij zich in de handen wrijven of meewarig het hoofd schudden?

Het afscheid van adjunct-directrice H. Prins. Zij zit in het midden van de foto. Naast haar (rechts) zit dr. M. Westerterp.

Verantwoording foto's

De foto's bij dit artikel komen uit het boek van P. van der Esch, *Beileroord 1922-1972, vijftig jaar gezinsverpleging*, Beilen, 1972, tenzij anders is vermeld.

Geraadpleegd:

- Directiearchief van het voormalige psychiatrische Ziekenhuis Beileroord te Beilen.
- P. van der Esch, *Beileroord 1922-1972, vijftig jaar gezinsverpleging*, Beilen, 1972.
- Verslagen betreffende de Stichting Beileroord, over de jaren 1928, 1929, 1930 en 1931.

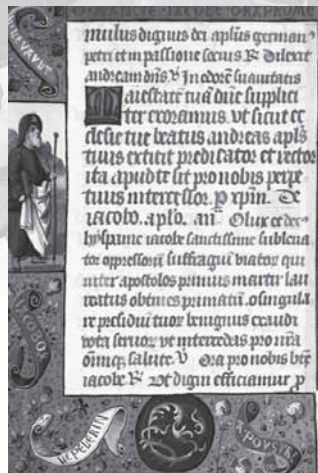

Gebruiksvoorwerpen (7)

In deze rubriek wordt elke keer een oud gebruiksvoorwerp besproken en kunt u raden naar het gebruik van een volgend voorwerp.

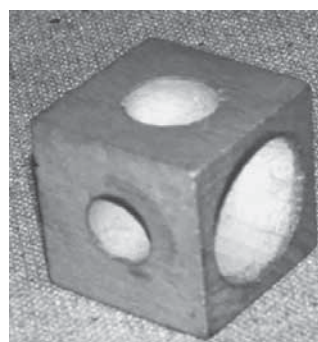
Bekend

Op de achterzijde van de omslag is de foto rechts in kleur afgedrukt. Een los blaadje, misschien uit een middeleeuw handschrift. Jans Brands heeft tientallen van deze losse blaadjes. De collectie Brands zal binnen enkele jaren ondergebracht worden in een nieuw te bouwen studiecentrum in Nieuw-Dordrecht. Dan zal er ook misschien tijd en geld zijn om al deze bijzondere handschriften te onderzoeken en goed te inventariseren. Wie weet wat voor juweeltjes dan te voorschijn komen!

Oplossing

In het vorige tijdschrift vroegen wij wie wist waarvoor de afgebeelde houten kubus van 4x4x4cm zou kunnen dienen. Er is geen antwoord binnen gekomen. Vermoedelijk is het een ANK, dat werd gebruikt door edelsmeden om een metaal van een bolle vorm te voorzien. Twee van deze halve bollen kunnen aan elkaar worden gesmeed. Tegenwoordig worden hiervoor stalen vormen gebruikt.

De tekst voor deze rubriek is geschreven door S. Hoek-Beugeling (Emmen). Zij heeft ook de foto's gemaakt.

De Collectie Brands is te bezoeken vanaf 1 mei tot en met eind oktober op zaterdag en zondag tussen 13.00 en 17.00 uur en volgens afspraak (tel. 0591-312613). Adres: Herenstreek 11, Nieuw-Dordrecht.

Voor meer informatie zie: www.collectie-brands.nl

Onbekend

Een gelakte houten 'tang' met een puntachtige bek. Het deel wat je als handvat kunt gebruiken is met elkaar verbonden door een soort veer. Het geheel is ongeveer 18 cm lang.

Oplossingen voor 15 januari 2009 sturen aan het secretariaat van de vereniging. Indien er meer goede inzenders zijn, wordt door loting bepaald wie gratis toegangskaarten krijgt voor een bezoek aan de Collectie Brands in Nieuw-Dordrecht.

Rectificaties - aanvulling

1- *Hongerwinter 1944-1945*

In het verhaal over 'Hooghalen rond 1890' (*Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen (THVGB)*, jg 20, nr. 3, sept. 2008) stond op pagina 13 vermeld, dat in de hongerwinter van 1944-1945 een pond boter wel eens 100 gulden kostte of werd geruild tegen een gouden horloge. De indruk kan bestaan dat dit in Hooghalen gebeurde, maar de auteur wilde met de opmerking aangeven, hoe de verhoudingen lagen in een tijd van voedselschaarste in het laatste oorlogsjaar. Voor Hooghalen, en ook andere Drentse dorpen, geldt met name, dat vele evacués en onderduikers, die gewoon, vaak tijdenlang, meeaten, zonder dat hier een financiële vergoeding tegenover stond. Halers van eten kregen vaak tegen kostprijs eten mee. Ook werd er per post naar familie en kennissen in het westen van het land eten gestuurd.

2- *Hennie Timmerman-Doornbos*

In het verhaal over 'Hooghalen rond 1890' (*THVGB*, jg 20, nr. 3, sept. 2008) staat op de foto op p. 12 Hennie Timmerman-Doornbos afgebeeld. Deze foto is niet in het Middendorp genomen, maar bij de boerderij van de familie Timmerman, Asserweg 5.

3- *Schilderij molen Hooghalen*

Het schilderij van de molen van Stengelin (*Beilen. Honderd jaar leven, werken en wonen, deel-1*, p. 88) is in het bezit van Museum Vledders en niet van de Oudheidkamer in Beilen.

Mededelingen

van het bestuur

Archiveren

Wie wil meehelpen het archief van de vereniging 'Het Groene Kruis' te archiveren en digitaal vast te leggen?

Hierover kunt u contact opnemen met: W. Brinkman, tel. 0593-541848 of H.J. Vos, tel. 0593-523028.

Vacatures

Het bestuur heeft op 15 oktober 2008 met een aantal belangstellenden gesproken over een mogelijk lidmaatschap van het bestuur en de redactie. Het bestuur hoopt op de jaarvergadering in 2009 een aantal van hen als kandidaat-bestuursleden te presenteren en de redactie weer voltallig te hebben.

Beilen.

Honderd jaar leven, werken en wonen. - deel 1

Op 30 januari 2008 verscheen bij de opening van de vernieuwde en uitgebreide Supermarkt C1000 in Beilen het boek **Beilen. Honderd jaar leven, werken en wonen**. Het boek is door de Historische Vereniging Gemeente Beilen in opdracht van de familie Mulder, eigenaar van supermarkt C1000, samengesteld.

Het boek is in meerkleurendruk uitgegeven en telt 144 bladzijden. De omslag is gebrocheerd en genaaid. Per dorp en per straat wordt met foto's een indruk gegeven van de bebouwing van de vorige eeuw en in veel gevallen van de huidige situatie: het 'wonen'. Het 'leven' wordt weergegeven aan de hand van foto's van producten die men vroeger bij de kruidenier en nu bij de supermarkt koopt. Het 'werken' wordt uitgebeeld aan de hand van verschillende foto's uit het beroepsleven.

Verkrijgbaar

Van het boek *Beilen. Honderd jaar leven, werken en wonen*. is nog een beperkt aantal boeken leverbaar. Deze exemplaren zijn, zolang de voorraad strekt, vanaf zaterdag 15 november 2008 voor een bedrag van € 24,90 te koop bij Boekhandel Korving.

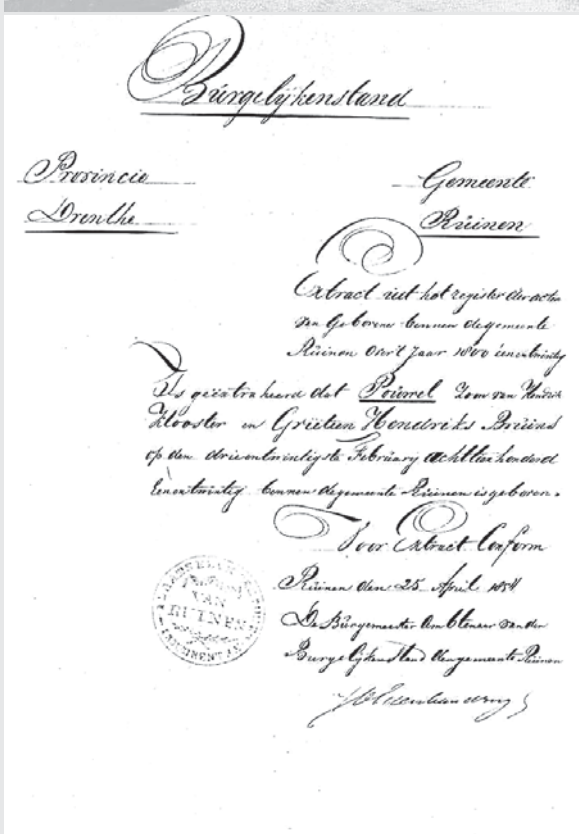
Voor leden van de historische vereniging is het boek, zolang de voorraad strekt, voor € 20,00 verkrijgbaar bij leden van het bestuur.

Ronald Jansen

De geschiedenis van de familie Klooster in Wijster (circa 1820-heden) - deel 2

In dit tweede deel over de familie Klooster wordt in hoofdlijnen hun geschiedenis geschetst, de voorouders van Ronald Jansen, geboren in Wijster.

Geboorteaakte van Pouwel Klooster (24)

Pouwel Klooster (24) trouwde op 29 april 1854 met Grietien Klaas Brinkman (25). Jan Oldenbandringh 'Burgemeester Ambtenaar van den Burgerlijken Stand' van de gemeente Ruinen leidde de huwelijksplechtigheid. Zij woonden toen al in Wijster. De ouders van Grietien (25) -Klaas Brinkman (landbouwer) en Geertje Willems Hut- woonden in Ruinen, evenals de ouders van Pouwel (24). De aankondiging van dit huwelijk vond zowel in Beilen als in Ruinen plaats op 9 en 16 april 1854 op de deuren van de betreffende gemeentehuizen. De vier getuigen waren Blanke Bijl, 32 jaar, klerk; Harm Arends, 39 jaar, veldwachter; Jan Wessels de Vries, 66 jaar, landbouwer en Wessel Jans de Vries, 35 jaar, schoenmaker. Deze vier getuigen waren 'onverwant' en in Ruinen woonachtig. Hoe de paren van de oudste generatie elkaar leerden kennen weet ik niet. In vrijwel elk hoofddorp in Drenthe werd in vroegere jaren een jaarmarkt gehouden. Misschien hebben ze elkaar daar ontmoet. Naast de veemarkt, werd er gefeest in de cafés. De ouders moesten toestemming geven voor het huwelijk van hun kinderen. De Commissaris des Konings had een certificaat afgegeven, waaruit bleek dat comparant bruidegom [Pouwel

(24)] aan zijn verplichtingen ten aanzien van wet op de Nationale Militie had voldaan door het in dienst stellen van een plaatsvervanger.

Wat betreft de 5de generatie werden de gemeentelijke zaken in een logementherberg behartigd. Vóór 1880 waren er in Drenthe nog geen gemeentehuizen. Na 1913 werden de huwelijken niet meer op de twee zondagen volgend op de huwelijksaangifte in de woonplaatsen van beide huwelijkskandidaten afgekondigd vanaf de stoep van het gemeentehuis, dit naast de vermelding op de deuren van de betreffende gemeentehuizen. Pouwel Klooster (24) heeft niet gewerkt voor de adellijke familie Van Echten, die zich intensief bezighield met ontginningen in Hoogeveen en omgeving. Een aantal leden van de zijtakken van de familie Klooster werkten wel als bode in Echten.

Pouwel (24) vestigde zich in Wijster als grofsmid. Smid was toen een belangrijk beroep. Hij maakte schaatsen, zogenaamde smidscheuvels, waar je goed op kon schaatsen. Hij had een stug, stoer uiterlijk, en was een flinke kerel. Zoals toen gebruikelijk was hij naast ambachtsman ook landbouwer. Als de dorpskinderen de klompen - bijvoorbeeld de beugel - stuk hadden gemaakt,

Op de foto hieronder staat de boerderij van Willem Klooster (6) links afgebeeld. Dit was ook het geboortehuis van Ronald Jansen.

Gemeentehuis Beilen. In het kastje links van de voordeur werden (huwelijks)aankondigingen opgehangen.

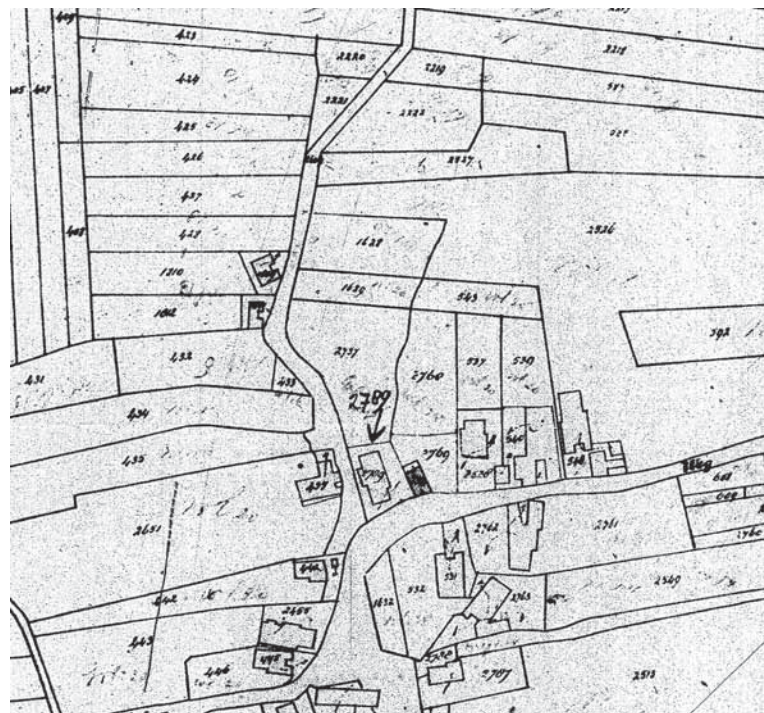
Hendrikje Naber (1864-1920), echtgenote van Willem Klooster (1861-1946) met oorijzers. Willem Klooster is de broer van Klaas Klooster (12).

Op een kadastrale kaart (sectie I, perceelnummer 2789) uit 1880 zijn duidelijk de contouren van deze boerderij zichtbaar, evenals op de kadastrale kaart uit 1962. De boerderij lag op de driesprong Meester Hadderstraat-Bruntin-gerweg-Beilerweg. Bij dit kruispunt was een brandkuil aanwezig (zie foto blz. 27) en bomen langs een brede sloot. In het kleine hokje naast het huis van Koop Leunge was de brandspuit opgeborgen. De brandkuil diende voor bluswater. Ook kon het vee daar drinken. Waterleiding werd in Drenthe pas aangelegd aan het begin van de 20ste eeuw.

moesten ze deze bij hem laten repareren. Dan mopperde hij vaak als dit er meteen tussendoor moest gebeuren. Zijn vrouw Grietien (25) -ook wel Grietje genoemd- had het vaak in de rug. De smid ging soms met trekschuit of snikke om de boerendochters van gouden of zilveren sieraden te voorzien.

Pouwel (24) bracht een aantal jongens in Wijster het smidsvak bij. Eén van zijn kinderen was Hendrik Klooster, geboren 8 januari 1855 te Wijster. Hij ging blijkbaar niet in de leer bij zijn vader, want op jeugdige leeftijd vertrok hij naar het dorp Eelde. Bij de familie Staal in Vries begon Hendrik Klooster zijn loopbaan als smid. In het Drents archief ontdekte ik dat Pouwel (24) -ook wel Paul genoemd- in 1857 op de plek in Wijster waar omstreeks 1830 nog andere bebouwing was, een boerderij heeft gebouwd. In deze boerderij met het huisnummer M160, later Beilerweg 9, zijn Klaas Klooster (12), Willem Klooster (6) en mijn moeder (3) en ik (1) geboren (zie foto op bladzijde 24).

Pouwel (24) woonde hier met Grietien Klaas Brinkman. Hij beschikte over voldoende kapitaal om een boerderij te laten bouwen. Typerend zijn de keienbestrating en de dunne bakstenen. Baksteen was voorheen nauwelijks bekend. Boerderijen bestonden toen veelal uit eikenstammen, leem en heideplaggen. Alleen voor voorname gebouwen, zoals kerken en havezaten, werd vóór 1850 steen gebruikt. De gemetselde muur was niet

alleen sterker dan leem, maar ook beter bestand tegen vocht. Het bouwen van een boerderij en de berekening hiervan was werk voor specialisten geworden.

Uit de memories van successie van Willem Gils (26) en Geertje van Bos (27) blijkt dat zij onroerend goed bezaten. Willem Gils (26) en Geertje van Bos (27) waren getrouwd in gemeenschap van goederen. Willem Gils bezat een huis, weiland, bouwland, zand en heide. Totaal 22 hectare, 75 aren en 35 centiaren. De gemiddelde bedrijfsgrootte in Wijster bedroeg toen 10 hectare. Hij boerde blijkbaar vrij goed. Het zuivere saldo van zijn nalatenschap bedroeg f 2.731,50. De waarde van het actief bedroeg f 3.131,50. Hij bezat geen goederen in vruchtgebruik. Periodieke uitkeringen speelden geen rol, aldus de akte d.d. 11 april 1882. Al zijn onroerende goederen lagen in de gemeente Beilen. Willem Gils kreeg in 1876 problemen met zijn gezondheid, blijkend uit de memorie van successie. Na zijn overlijden bleek, dat er nog f 37,-- betaald moest worden aan J.L. Tijmes, arts te Emmen en nog f 20,-- aan A.H. Prins te Beilen voor medicijnen en huisvisites. Er waren in Wijster en Ruinen toen nog geen huisartsen gevestigd. In deze periode was het niet gebruikelijk om meteen te betalen. Tevens moest er nog f 600,-- begrafenis-kosten worden betaald. Hiervoor waren zij niet verzekerd.

Geertje van Bos bleef na zijn overlijden in 1881 achter met vijf (minderjarige) kinderen, over wie zij de voogdij moest voeren. De zoon van Pouwel - Klaas Klooster (12) - was de vader van Willem Klooster (6). Klaas (12) was zowel landbouwer als smid. Vermoedelijk heeft hij het vak geleerd van zijn vader. Aangezien de vader van Pouwel (24) geen smid was, is het dus niet zo dat hier sprake was van een ambacht dat generaties lang van vader op zoon of schoonzoon overging. In een verklaring staat dat Klaas (12) wegens broederdienst was vrijgesteld van militaire dienst. Klaas (12) was eerst getrouwd met Egbertje Stadman. Egbertje overleed in 1887. Uit hun huwelijk kwam een zoon voort: Egbert Klooster (1887-1980), een halfbroer van Willem (6). Klaas Klooster (12) en zijn zoon Egbert brachten een aantal maal per jaar de rekeningen van het smidswerk bij de boeren.

Ondanks de wijzigingen aan het einde van de 19de eeuw - zoals de introductie van kunstmest en (ruil)verkaveling - bleven Ruinen en Wijster nog lang geïsoleerde gemeenschappen. Ten noord-oosten van Ruinen, waar de straatweg van Pesse de Ruiner A kruiste, lag het gehucht Engeland. Engeland betekent weiland en was vanouds de plek waar het Ruiner vee werd geweid. Later ontstond de buurtschap. Ten zuidoosten van de Ruiner dorps-kern, aan de weg naar Echten, lag een wildernis van kreupelhout,

Pouwel Klooster (1898-1985), de broer van Willem Klooster (6).

Smidswerk

Schapen op de heide

De 'braandkoele'

een hees. Rondom de oude kern van Ruinen lagen meer gehuchten, moeras en vooral veel heidegrond, welke tot aan Hoogeveen reikte.

Ook Wijster bleef lang een geïsoleerde streek. Op de kadastrale kaart van omstreeks 1830 en 1880 zie ik dat in Wijster sprake is van versnipperd landbezit en veel omtrekken van land bleven lang ongewijzigd. In Wijster was er geen grote invloed van herengewaarden die materieel voordeel hadden bij deze verdelingen. Ook bestond er nog geen economische noodzaak in Wijster om tot landhervormingen over te gaan. Zo bleef heide noodzakelijk als voedsel voor de schapen die de mest leverden voor het land. Omstreeks 1883 waren in Drenthe veel markegronden formeel verdeeld, doch dit had in de praktijk geen wezenlijke invloed op het landbouwbedrijf. Op veel plaatsen is de gescheiden grond nog zeer lang communaal gebruikt, ook in Wijster. Klaas (12) hertrouwde in 1891 met Aaltje Gils (13). Zij kregen zeven kinderen, van wie één zeer jong stierf. Op 16 augustus 1898 overleed Geertje van Bos (27). Zij liet enige onroerende goederen na, namelijk voorkomend op de legger van de kadastrale gemeente Beilen als hooiland (Westermaat) en weiland, gelegen in sectie F. Enige erfgenamen waren haar kinderen, van wie de meesten inmiddels ruim de dertig jaar waren gepasseerd.

Ook Aaltje Gils, die in algehele gemeenschap van goederen was gehuwd met Klaas, ontving haar deel. De vader (24) van Klaas (12) overleed in 1901. Pouwel Klooster (24) liet op 7 april 1896 zijn testament opstellen door notaris Focken te Beilen, waarbij zijn vijf kinderen aanwezig waren. De waarde van Pouwels (24) roerende goederen bedroeg f 781,06, van zijn onroerende zaken in Beilen f 3.158,--. Zijn schulden inclusief begrafeniskosten (f 25,--) bedroegen f 796,65. Het zuivere saldo van zijn nalatenschap bedroeg f 3.142,41. Klaas en Roelof ontvingen elk f 878,48, Hendrik f 628,48 Willem f 378,48 en dochter Grietje f 378,48. Het café naast de boerderij werd gebouwd in 1893, dus toen Pouwel (24) nog leefde. Het pand werd toen bewoond door Piet Werndly, die er behalve een bakkerij ook 'verlof' had, dat wil zeggen dat hij onder andere alcoholische dranken mocht verkopen.

Jan Tijms (14) hertrouwde op 9 april 1903 op 36-jarige leeftijd met Aaltje Sattler (15). Uit zijn eerdere huwelijk met Hendrikje Abbrings (1867-1900) had hij vier kinderen. Uit zijn huwelijk met Aaltje Sattler kwamen zes kinderen voort, waaronder Trijntje (7). Mijn oma had dus ook een aantal halfbroers- en zusters. Een van deze halfbroers - Tieme Tijms - was arbeider en overleed op 27-jarige leeftijd, vermoedelijk aan TBC. Klaas en zijn gezin bleven wonen in de boerderij aan de Beilerweg, later ook wel bekend als het 'huis met de linden'. Deze linden groeiden tot aan

Het gezin van Willem Klooster (1861-1946), een broer van Klaas Klooster (12)

de punt van het dak. Vermoedelijk zijn deze bomen omstreeks 1910 geplant. Op een foto rond 1904 zie ik wel de brandkuil, maar niet de lindebomen staan. Willem Klooster (6) was één van zijn kinderen. Hij werd geboren op 03-04-1907. Willem (6) werd volgens de doopakte op 8 september 1907 gedoopt door ds. Rauws te Beilen. Zijn vader heeft hij nauwelijks gekend. Toen hij zeven jaar jong was, stierf deze in 1914 op 57-jarige leeftijd. Aaltje (13) moest de opvoeding van de kinderen op zich nemen. Zij hertrouwde niet. In deze tijd was het wel gebruikelijk (op latere leeftijd) te hertrouwen. Er moesten ten slotte monden worden gevoed. Zo had Klaas (12) Klooster er voor gekozen te hertrouwen en zijn nageslacht uit te breiden.

Kinderen hebben betekende ook werkkracht en handhaving van het familie-erfgoed. Aaltje werd geholpen door haar dorpsgenoten en oudste kinderen, onder wie haar dochter Grietje, toen 22 jaar. Caféhouder Werndly hertrouwde en verhuisde omstreeks 1915 naar Assen. De zaak werd verkocht aan Hendrik van Goor. Willem Klooster (1861-1946), een broer van Klaas Klooster (12), bleef werkzaam als smid, toen het huis en de smederij werden afgebroken. Er was trouwens al in 1895 een andere smederij in het dorp gekomen. Daarnaast woonden achtereenvolgens de veldwachters Warringa en Vos. Dit pand werd later bewoond door J.K. Popping. Daarachter stond de boerderij van Willem Weurding, later Posthoorn en vervolgens Hendrik Koning. Rechts stond de boerderij van Wiecher Koning.

Verantwoording foto's

De foto's bij dit artikel komen uit de foto-collectie van R. Jansen en het foto-archief van de vereniging.

Hier stond het pand van caféhouder Werndly.

Hooghalen. Een wandeling in de kom - deel 1

Beate Plenter

Rond 1900 moeten er in Hooghalen maar weinig huizen hebben gestaan. Op een oude kaart van 1910 tellen we 30 boerenbedrijven, een school, een café/boerderij, een melkfabriek, een aanne-mer, een bakker, een timmerman, een molen, een transformatorhuisje, een burgerhuis en een winkel/boerderij.

Hotelhouder A.K. Mulder

De beide laatste waren van Job Kuiper (nu supermarkt) met er-naast het burgerhuis waar juffrouw Vos de onderwijzeres woonde met haar man die militair was. Tussen de huizen waren nog stukken woeste grond: rond de Hof van Halenweg en naast de fabriek, en verderop richting Assen. Van de oude huizen zijn er slechts een paar bewaard gebleven.

Er werd nogal vaak verhuisd, zowel binnen als buiten het dorp. Dat zien we op oude plattegronden die zo in de loop der tijd door diverse mensen zijn gemaakt. Er is een getekende plattegrond van Jans Vording die vertelde dat hij op een regenachtige dag dacht: 'Laat ik dit eens gaan opschrijven.' Hij beschreef de situatie in 1934. Hotelhouder A.K. Mulder maakte een kaartje van de situatie in 1910 (zie binnenblad achterzijde omslag) en Lambert Kinds maakte er één van de situatie in 1945.

De veertiger/vijftiger jaren

Bij de ingang van het dorp vanaf Beilen staan twee boerderijen (J. Hoogeveen en O. Meijering) die zijn verbrand met de bevrijding op 12 april 1945 en na de oorlog weer zijn opgebouwd. Anno

2008 worden deze boerderijen bewoond door Jantje Meijering en familie Gerrit Vijfschagt.

Het café/logement 'restaurant Napoleon', genoemd naar de Franse keizer die hier ooit zou hebben gelogeerd, staat er in herbouwde staat nog steeds. Het pand is in het verleden eens afgebrand. De ingang was aan de zijkant. Het was een boerderij/herberg die eeuwenlang als een pleisterplaats voor reizigers is gebruikt. De postkoetsen uit Meppel, op weg naar Groningen, hielden hier halt. Ten westen van het logement stond de boerderij van Derk Stevens. Deze is afgebroken. Tegenover het logement stond een boerderij, waar de familie Harm Huizing (later Geert Huizing) woonde. Dit pand wordt anno 2008 bewoond door de familie A. Jager. Het rode huisje ernaast stamt uit de dertiger jaren van de vorige eeuw. Hier woonde Roefie Timmerman met haar moeder. Eerder heeft er een boerderij gestaan.

Aan de andere kant op de viersprong van de Hoofdstraat /Stationstraat/Smilderweg staat de boerderij, waar Albert Boer woonde en later zijn zoon Roelof met Jantje Popping. In de boerderij wonen nu twee families: familie M. Timmerman in het voorste gedeelte en het achterste gedeelte wordt door S. Reitsma bewoond; hij heeft er ook zijn garagebedrijf. De schuur brandde in 1952 af, omdat buurkinderen met lucifers in het hooi speelden. Ooit stond er een

Een koe

Ot Meijering had een koe met een tepel teveel. Veearts Wiechers zou de overbodige tepel weghalen. Toen het karwei klaar was sprak hij: 'Oooh, nou heb ik de verkeerde weggehaald'. Schrik bij boer Meijering, maar toen hij het lachende gezicht van de veearts zag begreep hij pas de grap.

Het café/logement van Geert Kuiper in Hooghalen.

De postkoets op weg naar de pleisterplaats in Hooghalen (reconstructie)

De postkoets op de 'pleisterplaats' in Hooghalen (reconstructie)

Noot

- 1 De boerderij was eigendom van Hendrik Meijers en is op 19 september 1851 door brand verwoest. Zie: *Schoone Huizen tot Asch Verteerd*, pag. 60 Beilen 1992).

De toneelvereniging. Bovenste rij, vanaf links: meester Klaasens, Hendrik Talens, onbekend, Jan Wold, Albert Mulder, Bertus Wiggerink, onbekend en Jans Talens.

Zittend vanaf links: onbekend, Hannie Wold, Geertje Nijland, Jantje Wold, onbekend en meester Hof.

huis met de baanderdeuren gericht naar het Middendorp. Daarnaast was de smederij van Johannes Elslo. Nu staan er twee nieuwe huizen.

Centrum

Het huis van de familie B. Mulder, kapsalon Bazuin is van april 1908 maar ook daar heeft eerder een ander huis gestaan, eigendom van H. Kuiper die boer was. De voorkant van zijn boerderij was gericht op het Middendorp. Het tegenwoordige huis staat met het gezicht naar de Hoofdstraat, een gevolg van 'bouwverordeningen', waarin was vastgelegd dat de voorzijde van woonhuizen naar de straatzijde werden gericht. Dat gaf een minder rommelige aanblik van een dorp cq. een straat.

In de boerderij ernaast woonde Roelof Vording (later Jans Vording). Anno 2008 is hier een antiekwinkel gevestigd. De boer-

Het paard van Vording

Roelof Vording bezat ooit een mooi paard. Hij wilde dat naar de keuring brengen, maar hij kon zelf het paard niet optuigen. Dat deden de jongens Eleveld voor hem. Toen het werk klaar was, werd er een borreltje aangeboden. Lutgertje Vording-Stevens vond eigenlijk dat dit niet kon en deed de overgordijnen in de kamer dicht, zodat voorbijgangers niet konden zien dat er geborreld werd midden overdag. Er werd wel gedraafd met een dergelijk opgetuigd paard om het te trainen. Kinderen vonden zo'n versierd paard prachtig.

derij is gebouwd op fundamenteën van keien. Ooit was hier brand en werd het huis weer opgebouwd.¹

Er is een oude boom bewaard gebleven. Deze staat links van de boerderij. Er tegenover stond een oude boerderij die werd afgebroken en op die plek kwam in 1922 het hotel van Willem Mulder Azn. Daar was ook de bushalte van de DABO. In een grote houten schuur ernaast stond de taxi. Tot in de zestiger jaren van de vorige eeuw fungeerde het pand als hotel/restaurant. Ieder jaar kwamen er jagers. Verenigingen hielden er hun uitvoeringen en ook bruiloften werden daar gevierd, net als in het andere café van Geert Kuiper, later Roelof Mulder en weer later Otte en Harm Brunsting en anno 2008 café-restaurant Napoleon. Beide café's hadden een klein podium met gordijnen ervoor, zodat er toneel kon worden gespeeld. Zoon Albert K. Mulder nam het hotel na de Tweede Wereldoorlog over en daarna zoon Wim. Ernaast lag een speeltuin met veel bomen waar kinderen graag speelden. Op die plek is laat in de 20ste eeuw een huis gebouwd.

Centrum midden

Aanvankelijk had Hooghalen geen straatnamen behalve het Middendorp dat geen officieel adres was, maar wel zo genoemd werd. De huizen hadden een nummering zoals bijvoorbeeld D39. Hooghalen kent geen brink zoals in veel andere Drentse dorpen.

'Oude' bomen in de Hoofdstraat

Het huis van bakker Mattheüs G. Walles

Boven: De winkel, magazijn 'De Zon' van Harm Plenter (1934-1939).
Onder: smid Johannes Elslo (geheel rechts) voor zijn smederij

Hooghalen is ooit ontstaan als esdorp.

Het huis van bakker Walles met het plein ervoor (later slager Ruurd Hoogeveen, anno 2008 een woonhuis) is uit de dertiger jaren van de 20ste eeuw. Daar was aanvankelijk ook een postkantoor in gevestigd. In de winkel was een loketje aangebracht waar je je postbestelling kon afhandelen. Geesje Walles-Timmerman was de postkantoorhoudster. In de vijftiger jaren van de 20ste eeuw werd het postkantoor beheerd door Hendrik Talens. Postbodes waren W. Popping, G. Epping, Willem van den Hof en later Wijnand van der Pol. De post werd twee keer per dag rondgebracht.

De boerderij rechts ernaast met vijf ramen aan de voorkant was van Roelof Snoeiijing en zijn vrouw Geesje Kuik en was in 1885 gebouwd. Anno 2008 woont hier een kleinzoon van Snoeiijing, Roelof Tichelaar. In het rechterdeel van de boerderij ben ik (Beate) in 1939 geboren. Mijn ouders woonden daar een paar maanden tot hun huis aan de Laaghalerstraat klaar was. Ernaast was aanvankelijk een grote moestuin. Later kwam daarnaast een Bouwfondshuis, waar de Boerenleenbank in was gevestigd en dat bewoond werd door de familie Hooghiem en later de familie Kuizinga. Anno 2008 wordt het pand door de familie R. Timmer bewoond. Er woonde ooit een piloot van de luchtmacht (Folkers) met zijn mooie, jonge vrouw.

Dan op de hoek de dubbele woning waar Ottens woonde die op de fabriek werkte en op de hoek het huis van directeur B.U. Smid, later Schoenmakers en A. van Rosmalen. Het garagebedrijf aan de andere kant van de Hoofdstraat, toen de coöp. smederij, was gebouwd in de twintiger jaren van de 20ste eeuw en was vroeger de bakkerij van Hiddingh en later was het de winkel: magazijn 'De Zon' van Harm Plenter (1934-1939) en weer later de fietsenwinkel annex smederij van Elslo. Ik hoor nog de hamerslagen op het aambeeld, een geluid dat bij het dorp hoorde. Anno 2008 is hier de benzinepomp en fietsenhandel van S. Schreur gevestigd.

De bakkerij van Job Fledderus is van het begin van de negentiende eeuw. Daarnaast staat een burgerhuis, dat er rond 1900 ook al stond. In mijn tijd

woonde daar de familie Geert Vrieling. Verderop op de driesprong, waar nu de Supermarkt is, was een winkel met boerderij van Job Kuiper (Kuiper). Het winkeltje had nog twee oude koperen weegschalen en in de schuur ernaast stond de Hooghaler lijkkoets. Het was ook het huis in de beroemde 90 graden-TT bocht en op oude TT-films is het huis te zien. (Zie www.drentsarchief.nl/fotos en dan TT aanklikken). Ernaast stond een oude, grote oud-Drentse boerderij met een lange schuur. Anno 2008 staan hier de bungalows van de families M. en O.W. Eleveld. In het voorhuis woonde weduwe Lutgertje Eleveld. De Hiddings werd gevraagd de boerderij te bestieren.

Zoon Albert en dochter Koba, beiden lid van zangvereniging Advendo, zongen mooi en tweestemmig onder het melken. De huiskamer had nog bedsteden, twee grote kabinetten en in het midden een kachel met een ijzeren ring eromheen waar je 's winters lekker je voeten op kon zetten om de warmte te vangen. De kop van de boerderij waar Lutgertje Eleveld woonde, was toegankelijk via een miniatuurdeurtje.

Er tegenover op de hoek Laaghalerstraat/Hoofdstraat stond de oude boerderij van de weduwe Aaltje Timmerman-Sikken die met de bevrijding afbrandde.

Even verderop, op de hoek van de Drift (Hoofdstraat 17), stond de boerderij (1868) van Piet Timmerman. Hij droeg altijd een sik (baardje) en een zwarte pet. Anno 2008 is dit pand van Aaltje Kinds. Zij probeert het huis in oude staat te bewaren. De lindeboom opzij van deze boerderij aan de Drift is misschien wel de oudste boom van Hooghalen. De schaapskooi aan de Hoofdstraat

Bakkerij Fledderus

Job Kuiper en zijn vrouw

De hoek Laaghalerstraat/Hoofdstraat met links op de foto de boerderij, waar Lutgertje Eleveld woonde. Rechts is de winkel van Job Kuiper. Achter het hekje, geheel links op de foto, lag de zogenaamde 'braandkoele'.

Toilet

In de boerderij van Piet Timmerman was in het achterhuis een dubbele wc. Een plank met twee ronde gaten en met daaronder een 'schiet-emmer'. Rond 1910 zaten de kinderen Jan Timmerman en Albert Mulder (later hotelier en raadslid) gezellig te kletsen en tegelijkertijd hun behoefte te doen op die dubbele wc. Zelfs in mijn tijd (Hooghalen kreeg pas later riolering) was die wc een bijzonderheid. Kinderen lieten het ongebruikelijke aan elkaar zien. Ook in de boerderij van Hendrik Vrijs op Laaghalen was een soortgelijke wc. In vroeger tijd was er in dat huis een herberg gevestigd.

In grote gezinnen was het met één wc soms dringen geblazen. In de winter werd er ook wel gepiest in de grup van de warme stal (in de goot achter de koeien).

De pastorie van de Gereformeerde kerk (vrijgemaakt) met rechts daarvan het kerkgebouw.

achter de boerderij is gerestaureerd en is in zijn geheel de enig overgebleven oud-Drentse woonstee van Hooghalen vanuit de negentiende eeuw. Het huis is gebouwd met materiaal van een boerderij uit het Middendorp die plaats moest maken voor de spoorlijn van 1870. Hopelijk wordt dit huis als monument bewaard voor latere generaties.

Laaghalerstraat

Aan de Laaghalerstraat, op de hoek rechts, was het brandgat met een hekje van palissades eromheen en verderop stond de niet zo oude boerderij van de familie Roelof Stevens die herbouwd is. Anno 2008 woont hier de familie Harm Fledderus.

Daarachter werd het huis gebouwd van de oude Hendrik Jan Stevens, een vroeg dertiger-jaren-huis met de naam 'Repos Ailleurs' (Rust Elders).

Daarnaast staat het roodstenen huis, eveneens uit de dertiger jaren van de vorige eeuw, van W. Homan die er een schildersbedrijf had.

Waar nu de Gereformeerde kerk is, stond de oude boerderij van Meijering. Daarvoor woonde hier de weduwe Oldejans, die opmerkelijk genoeg Batto werd genoemd. Op 12 april 1945 brandde ook deze boerderij af. Met de TT stond hier het huizenhoge scorebord dat jonge jongens bijhielden. Op deze plek staat anno 2008 het Dorpshuis.

Tot in 1930 is de weg naar Laaghalen (Laaghalerstraat) schaars bebouwd geweest.

Gereformeerde kerk

De leden van de Gereformeerde kerk kerkten tot aan de vijftiger jaren in Hijken. De ouderen en kinderen gingen onder andere met het zwarte koetsje van Roelof Stevens naar Hijken.

Achter de oude boerderij van Meijering was een weiland en dan kwam een zandpaadje naar het Witte Zand. Anno 2008 staat hier het Haoler Hoes en ligt hier de Stengelinstraat.

Richting Laaghalen waren twee akkers en dan kwam een weiland van Ot Eleveld waarin prachtige paarden graasden met namen als Wozina, Ezerina en Dorina, modelmerries die naar keuringen werden gebracht en bewondering oogstten. Sinds 1950 ligt hier het sportveld.

De eerste bouwfondshuizen kwamen op de plek van de akkers van Willem Seubring, Willem Popping en later Bort Hartog. Aan de overkant stond het oude boerderijtje van Bertus Seubering en daarachter was een weiland met een talud, een verhoging om de TT-races te volgen. Daar was ook de houten voetgangersbrug over de weg heen gebouwd. De Laaghalerstraat is anno 2008 dood-

lopend door de aanleg van de A28. Op het einde van de Laaghalerstraat staat nog één boerderij. Hier woont anno 2008 de familie Kasper Tijms. De buurten achter de Stegelinstraat zijn ontstaan in de zeventiger jaren en later. Anno 2008 zijn hier de Volmachtenstraat en de Groenkampen.

Het zandpaadje

Het zandpaadje vanaf de Laaghalerstraat naar het Witte Zand liep tussen een akker en het weiland van Meijering. Het pad kruiste dan het Driffie, de vroegere schapendrift, met vele bomen en een stuk boswal. Deze wallen waren oorspronkelijk aangelegd om het verstuiwen van het zand te keren. Er stond ook een wilde appelboom. Hier werd later de Rabobank gebouwd. Dit is anno 2008 het woonhuis van Blaauw.

Daarna kwam er rechts een hoge heg die het land achter Hulzebos hun boerderij (Hoofdstraat) omzoomde. Op dit weiland werd ook wel gekorfbald. Aan de ander kant lag een akker en rechts daarvan was een boswal.

Daarna kwam rechts het schoolbosje met zijn hoge bomen en frambozenstruiken en links daarvan was een ruig veld met dopheide en grassen en een pad langs de boswal dat weer op het Driffie uitkwam. Er was in de boswal ook een vossenhol. Pas na het heideveldje begon het bos. Er zijn nog delen van dit idyllische deel van Hooghalen bewaard gebleven.

Kinderen uit Laaghalen liepen veelal op klompen hier langs naar school, maar namen meestal het Driffie of een bospad verderop dat uitkwam bij het houten huis van Abbingh aan de Hoofdstraat. Helaas is het pad nu afgesloten. Anno 2008 heten de straten in dit gedeelte van Hooghalen Bosweg en Anne de Vriesstraat.

Het VVV-kantoor en de Rabobank

Op de achtergrond de boerderij van Hulzebos aan de Hoofdstraat.

Verantwoording foto's

De foto's bij dit artikel komen uit het foto-archief van de vereniging.

